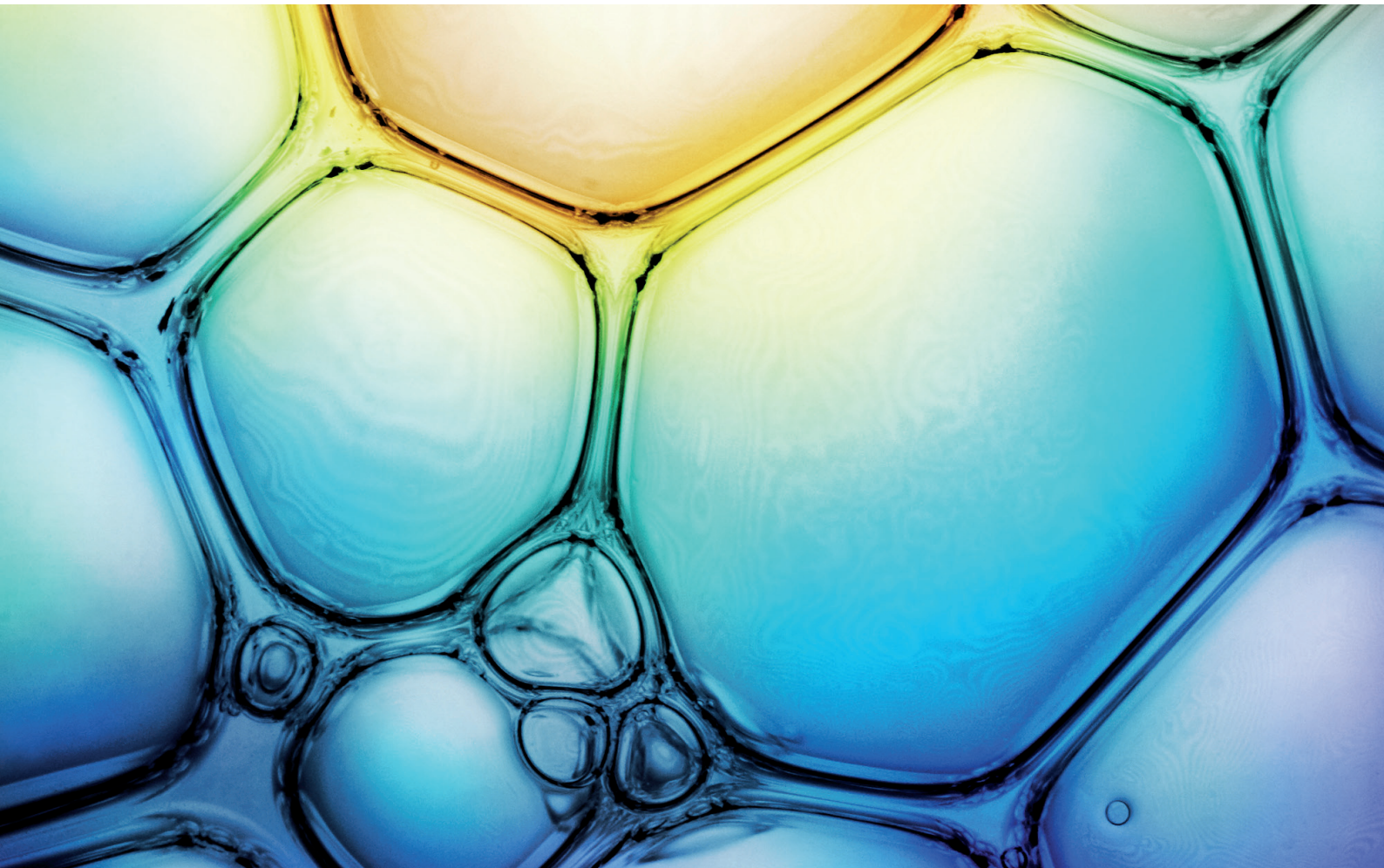

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Índex

Índice

Summary

Article Artículo Paper	Font, J. (2012)
1	Salt city: el barri com a refugi i amenaça. Apropiacions de l'espai públic i resistències dels joves de Salt davant l'exclusió i l'estigma 3
Article Artículo Paper	Uceda, F. X.; Pitarch, M. D.; Montón, C. (2012)
2	La incidència de l'oferta de serveis educatius públics i privats en la vulnerabilitat i l'exclusió social: el cas de la ciutat de València 25
Article Artículo Paper	García, J. (2012)
3	Educació i carrer: mirades des de l'antropologia i des de la literatura 47
Article Artículo Paper	Martínez-Rivera, Ó. (2012)
4	El trabajo de las personas con diversidad funcional en la sociedad de la información 67

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Font, J. (2012)

"Salt city: el barri com a refugi i amenaça. Apropiacions de l'espai públic i resistències dels joves de Salt davant l'exclusió i l'estigma"

Pedagogia i Treball Social. Revista de Ciències Socials Aplicades
Núm. 4: 3-24

Salt city: el barri com a refugi i amenaça. Apropiacions de l'espai públic i resistències dels joves de Salt davant l'exclusió i l'estigma

Judit Font Redolad¹

Departament de Pedagogia de la Universitat de Girona. Àrea de Treball Social
judit.font@udg.edu

Resum

El municipi de Salt, a la perifèria de Girona, és objecte d'una forta pressió mediàtica i política que ha contribuït a la seva estigmatització, entorn del fet migratori i la inseguretat, i a l'aplicació de polítiques públiques a manera de «laboratori». En aquest context, la mort d'un menor d'origen immigrant, el gener del 2011, en el transcurs d'una persecució policial, genera manifestacions de ràbia a l'espai públic de determinats grups de joves, acompanyades d'un nou episodi de reacció mediàtica que criminalitza aquests col·lectius. S'expressen joves amb escasses oportunitats d'accés a la formació reglada o al mercat de treball, amb trajectòries *en bloqueig* i embolcallats per discursos de culpabilització. La discriminació social i racista en l'accés a espais privats, la manca de recursos econòmics i les condicions precàries dels habitatges en alguns sectors, converteixen el carrer en l'únic espai accessible i dis-

---

1. Judit Font és sociòloga, professora de la UdG de l'Àrea de Treball social i Serveis socials, tècnica de projectes d'inserció sociolaboral i dinamització comunitària.

ponible per a la «conquesta», la trobada i la socialització, de lliure accés, però també sotmès a dinàmiques estigmatitzadores i criminalitzadores. *Salt City* és la manera com uns determinats grups de joves denominen el seu poble i, en concret, un espai simbòlic, apropiat, disseminat en un entorn urbà segregat internament. Què és *Salt City*? En quins llocs físics i interaccions es concreta? Aquest espai significatiu pot ser un entorn de resistència i de protecció en l'articulació de normes i valors i d'una particular «cultura de carrer» integradora i identificadora enfront de l'estigma exterior. Però, d'altra banda, es construeix enmig d'un espai-amença on es donen els condicionants de la marginalitat. Aquest treball és, doncs, una aproximació qualitativa a la *condició* dels joves de Salt i a la seva *situació* social i context de vida: entre l'entorn-refugi i l'espai-amença on es despleguen els dispositius normatius i simbòlics de control, segregació, estigma i criminalització.

Paraules clau: Joves, perifèria, estigma, transicions en bloqueig, resistències

---

Resumen

El municipio de Salt, en la periferia de Girona, es objeto de una fuerte presión mediática y política que ha contribuido a su estigmatización, en torno al hecho migratorio y la inseguridad, y la aplicación de políticas públicas a modo de «laboratorio». En este contexto, la muerte de un menor de origen migrado, en enero de 2011, en el transcurso de una persecución policial, genera manifestaciones de rabia en el espacio público de determinados grupos de jóvenes, acompañadas de un nuevo episodio de reacción mediática que criminaliza a estos colectivos. Expresan jóvenes con escasas oportunidades de acceso a la formación reglada o al mercado de trabajo, en trayectorias en bloqueo y envueltos por discursos de culpabilización. La discriminación social y racista en el acceso a espacios privados, la falta de recursos económicos, y las condiciones precarias de las viviendas, en algunos sectores, convierten la calle en el único espacio accesible y disponible para la «conquista», el encuentro y la socialización, de libre acceso, pero también sometido a dinámicas estigmatizadoras y criminalizadoras. *Salt City* es la manera como determinados grupos de jóvenes denominan a su pueblo, y en concreto, un espacio simbólico, apropiado, disseminado en un entorno urbano segregado internamente. ¿Qué es *Salt City*? ¿En qué lugares físicos e interacciones se concreta? Este espacio significativo puede ser entorno de resistencia y de protección en la articulación de normas y valores y de una particular «cultura de la calle» integradora e identificadora frente

al estigma exterior. Pero, por otra parte, se construye en medio de un espacio-amenaza donde se dan los condicionantes de la marginalidad. Este trabajo es, pues, una aproximación cualitativa a la condición de los jóvenes de Salt y a su situación social y contexto de vida: entre el entorno-refugio y el espacio-amenaza donde se despliegan los dispositivos normativos y simbólicos de control, segregación, estigma y criminalización.

Palabras clave: jóvenes, periferia, estigma, transiciones en bloqueo, resistencias

---

Abstract

The municipality of Salt, on the outskirts of Girona, is the subject of strong media and political pressure that has contributed to its stigma as a city of immigrants and insecurity, and to its use as a form of «laboratory» for the implementation of public policies. In this context, the death of an underage immigrant, in January 2011, during a police chase, led to public expressions of anger by certain groups of young people, along with a new episode of media reaction to criminalize these groups. The anger was expressed by youngsters who have few opportunities to access formal education or the labor market, see their paths blocked, and are surrounded by blaming rhetoric.

Social and racial discrimination regarding access to private space, the lack of financial resources, and poor conditions of housing in some areas turn the streets into the only available and accessible space to be «occupied» for meetings and socialization. But these actions are also subjected to criminalizing and stigmatizing dynamics. Salt City is the name certain groups of young people have given to their city, and specifically to a symbolic, appropriated space in an urban and segregated environment. What is Salt City? Where and in which interactions does it become a reality? This important space can be seen as an environment of resistance and protection that articulates new rules and values of a particular inclusive and identifying «street culture» that confronts external stigma. On the other hand, it lies in the middle of a threatening space, where conditions of marginality abound. This work represents a qualitative approach to the social conditions of young people and their lives: between the safe environment and the threatening space where the regulatory and symbolic control mechanisms of segregation, stigma and criminalization are deployed.

Key Words: Young people, periphery, stigma, blocked transitions, resistances

1. Joves i espai públic

El treball que es presenta a continuació constitueix una aproximació a la realitat dels joves en situació de marginació i la seva relació amb l'espai públic en el particular microcontext de Salt. El municipi de Salt, a la perifèria de Girona, és objecte d'una forta pressió mediàtica i política que ha contribuït, per una part, a la seva estigmatització entorn del fet migratori i la inseguretat, i per l'altra, a l'aplicació de polítiques públiques a manera de «laboratori».

Aquest estigma territorial es reforça amb la criminalització dels joves, i en concret d'uns determinats tipus de joves. Uns joves amb escasses oportunitats d'accés a la formació reglada o al mercat de treball, amb *trajectòries en bloqueig* (Casal, 1996) i embolcallats pels discursos de la culpabilització. Salt, a més, és un municipi amb un pes poblacional dels joves (de 15 a 29 anys) del 21%, per sobre de la mitjana catalana del 17,9%,² i on més de la meitat dels joves entre 16 i 25 anys són fills de famílies immigrades, un fet que influeix en la seva hipervisibilitat i estigma.

En el cas que ens ocupa, pren importància la dimensió de l'espai públic com a espai d'apropiació i refugi, que es traduiria en la idea de «barri», «carrer», entès com l'espai entre el públic i el propi, en la mesura que esdevé un espai d'ús pràctic quotidià i té una rellevància especial per a les persones que hi participen, com a espai de sociabilitat comunitària, de desenvolupament de relacions i trobada (Saraví, 2007; Aramburu, 2008).

Com a espai de relacions de sociabilitat, els joves constitueixen un dels col·lectius que fan un ús més intensiu i, probablement, més provocador del carrer. En primer lloc, per als joves, i en relació amb l'etapa de la infància, l'autonomia possibilita la lliure *sortida a l'exterior*. En segon lloc, en un context de progressiva privatització i mercantilització de la sociabilitat en espais de consum (de lleure, d'oci...), els grups que tenen més dificultat per accedir-hi, els «sense alternativa» (Aramburu, 2008:146), utilitzen més intensament el carrer i la plaça, que es mantenen sense portes físiques ni econòmiques d'accés, malgrat unes altres fronteres simbòliques i dispositius de control.

---

2. L'any 2011, segons dades del padró municipal d'habitants de Salt i del sistema d'indicadors sobre joventut de la Generalitat de Catalunya.

La discriminació social i racista en l'accés a espais de socialització privats, la manca de recursos econòmics i les condicions precàries dels habitatges en alguns sectors, converteixen el carrer en l'únic espai accessible i disponible per a la «conquesta» (Saraví, 2007:41), la trobada i la socialització, en el cas dels joves exclosos i marginats. Aquest espai significatiu, el carrer, el barri, pot esdevenir un espai de resistència i de protecció en l'articulació de normes, valors i d'una particular «cultura de carrer» integradora i identificadora enfront de l'estigma exterior. Però, d'altra banda, en alguns casos, com és el de Salt, es construeix enmig d'un espai-amença on es donen els condicionants que precisament generen l'exclusió i la marginalitat.

La dimensió subjectiva d'aquest espai públic i físic real, en el nostre cas, pren el nom de *Salt City*, terme amb el qual uns determinats grups de joves de Salt denominen el seu poble i en concret un espai simbòlic que es podria associar a una noció de «barri» disseminat i apropiat dins l'entorn urbà de Salt, segregat i segregador.

Aquest treball, elaborat sobre la base de la recerca documental i l'exploració de dades pròpies del context territorial, però sobretot de l'observació directa i el treball de camp, constitueix una primera aproximació teòrica i qualitativa a la *condició* d'alguns joves de Salt, i a la seva *situació social* i context de vida; entre l'entorn-refugi («lloc») i l'espai-amença («indret»)³. Una recerca de llarg recorregut ens permetria aprofundir en preguntes com: Què és *Salt City*? En quins llocs físics i interaccions es concreta? Pot desenvolupar una funció protectora o de resistència aquesta construcció subjectiva i col·lectiva d'un espai que es percep com a propi, a l'interior de Salt, a través d'espais reals? Com es configura el mapa de relacions, interaccions, usos, normes, valors i resistències? La recerca del «lloc» enmig de l'«indret».

2. Marginalitat contemporània; territori, classe i etnicitat

Abans de caracteritzar com a marginal la situació social d'alguns joves de determinats territoris, cal abordar la noció de marginalitat i les seves formes contemporànies.

---

3. Analogia amb la distinció que fa Wacquant, citant Denis Smith: «Els “llocs” són escenaris estables, “plens” i “fixos”, mentre que els “indrets” són “buits potencials”, “possibles amenaces”, zones que cal témer» (Wacquant, 2007:292).

Autors com Teresa San Roman (1990) o Saül Karz (2004) coincideixen a l'hora de caracteritzar la marginació i l'exclusió com una forma particular d'enclavament i d'integració social que passa per la posició subalterna i alhora funcional que es justifica a través de l'estigmatització d'una determinada categoria de persona o condició. En la relació de contínuums conceptuals com són les nocions de «dins-fora» o «normalitat-desviació», es fa palès que la marginalitat és una manera particular d'estar a dins, resultat d'un doble efecte entre les condicions del sistema de desigualtat i les característiques pròpies de l'individu susceptible de ser marginat per la via de l'estigma, com a individu *desacreditat* i/o *desacreditable* (Goffman, 2003:14).

Els canvis de la nova modernitat, tal com assenyalen autors com Ulrich Beck (1986) o Zygmunt Bauman (2007), han introduït l'experiència del risc, la imprevisibilitat i la inseguretat com a matèria primera de l'existència. En aquest sentit, Bauman (2007) destaca com s'han desdibuixat les institucions socials clàssiques que oferien seguretat, de manera que es traslladen a l'individu «flexible» les possibilitats de resoldre, amb les seves eleccions «lliures», els efectes de les constriccions estructurals.

D'altra banda, Robert Castel (2004) planteja la desaparició progressiva del rol *integrador* del treball assalariat, fet que posa en relleu més enllà de l'atur el caràcter multidimensional de l'exclusió i la marginació, com són l'entorn, el tipus de polítiques i institucions que hi intervenen, les xarxes relacionals, el grau i qualitat de l'accés als béns i serveis, etc. En aquesta direcció s'explica la nova *marginalitat avançada*, definida per Loïc Wacquant (2007) i referencial en aquest treball.

Segons l'autor, en el context d'una progressiva polarització social i de dualització de les metròpolis, la *marginalitat avançada* faria esment del «nou règim de relegació socioespacial i de tancament exclouent que cristal·litza en la ciutat postfordista sota l'efecte del desenvolupament desigual de les economies capitalistes i de la desarticulació de l'Estat-providència, segons modalitats que varien d'acord amb la manera en què aquestes dues forces recauen sobre la classe obrera i sobre les categories etnoracials que resideixen a les regions inferiors de l'espai social i l'espai físic» (Wacquant, 2007:11).

Aquesta marginalitat es produeix per l'efecte de tres components de *violència de dalt*: a) l'atur massiu i crònic (que provoca desproletarització i precarització); b) la relegació en barris oblidats; amb una disponibilitat menor de recursos públics i privats i més compe-

tència, i c) l'augment de l'estigmatització, no sols associada a l'origen social o ètnic, sinó al fet de viure en barris degradats i degradants.⁴

Així doncs, i sense reproduir les característiques distintives que Wacquant identifica amb la marginalitat avançada, assenyalem els elements emergents de la marginalitat urbana contemporània, que són, per una part, els relacionats amb els entorns territorials i, per l'altra, amb l'ètnicitat o l'origen, els quals se sumen al factor de classe.

2.1. L'estigma territorial i l'efecte lloc

Segons Pierre Bourdieu (1999), la noció d'«espai social» es retradueix en «espai físic», en territori: «la posició d'un agent a l'espai social s'expressa en el lloc de l'espai físic en el qual està situat i per la posició relativa de les seves localitzacions respecte de les localitzacions d'altres agents» (Bourdieu, 1999:120). La confluència entre espai social i espai físic té com a conseqüència l'*efecte lloc* tant en un sentit positiu, de distinció, com negatiu, de degradació. Els entorns físics o territoris poblats per grups socials benestants o de capital cultural alt es revesteixen d'un efecte i simbolisme positius.⁵ Per contra, els espais físics on habiten grups d'un espai social desafavorit o sense capital s'impregnen d'un efecte negatiu i degradant, procés que alguns autors han anomenat *desqualificació espacial* o *diferenciació social* (Wacquant, 2007). Aquesta diferenciació social en l'espai és la que s'expressa en formes de segregació urbana. De fet, David Harvey (1977), partint de la consideració que la forma urbana és un factor condicionant (no determinant) de les formes de desigualtat i de comportaments d'uns determinats grups humans, assenjala que en la formació de barris en relegació hi poden influir els mecanismes de mercat (preus de l'habitatge i el sòl), i es configura així un mapa de distribució poblacional segons la renda i el mercat disponible.

Aquest *efecte lloc* negatiu i degradant és el que s'expressa en l'estigmatització territorial, fonamental dels processos d'exclusió social urbana contemporània: «No té gaire

---

4. De la distinció entre violència *de dalt* i *de baix* que fa Wacquant, es podria establir una certa analogia amb la idea de violència *objectiva* i *subjectiva* que defineix Slavoj Žižek, el qual sosté que la violència explícita, visible, la *subjectiva* (que protagonitzen els subjectes), és criminalitzada al mateix temps que ens impedeix veure la violència *objectiva*, estructural, inherent al sistema de desigualtat capitalista (Žižek, 2009).

5. Aquesta lògica d'efecte lloc positiu és la que explica i articula polítiques urbanístiques d'ennobliment a través de la localització de determinats equipaments d'alt valor cultural i d'interès supralocal en barris o territoris degradats i estigmatitzats. Més endavant recuperem aquesta qüestió.

importància que aquestes zones estiguin deteriorades i siguin perilloses o no, i que la seva població estigui composta essencialment de pobres, de minories i d'estrangers o no: n'hi ha prou amb la creença, o més aviat el prejudici, que efectivament ho són per desencadenar conseqüències socialment pernicioses» (Wacquant, 2007:289).

L'estigma territorial reforça i influeix en la condició de relegació i marginalitat dels territoris i també té efectes sobre les polítiques públiques, per bé que permet justificar i desplegar mesures d'excepcionalitat, amb relació al control o l'assistencialisme, cosa que encara contribueix més a la condició de marginació. Aquest efecte barri pot generar sentiments de culpabilitat, vergonya, indignitat social, molt relacionats amb l'efecte humiliador de certs discursos de l'exclusió social.

2.2. Etnicitat i l'efecte origen

Les migracions postcoloniales de l'últim terç del segle XX han produït la figura de l'immigrant com a nou actor social en les societats urbanes occidentals. Un concepte que ha permès construir al voltant de la diferència «cultural» un conjunt de discursos i retòriques que reforcen l'*alteritat* i legitimen la discriminació. Tal com assenyala Delgado, el concepte contemporani d'«immigrant» és una producció social discriminatòria: «La categoria de persona “immigrant” va més enllà de la persona que migra, i remet a un conjunt d'“atributs denegatoris”, aplicats amb la finalitat d'assenyalar la presència d'algú que és el “diferent”, que és l'“altre”» (Delgado, 2007:192). A les persones a les quals s'aplica la marca d'«immigrant» se les interpel·la i interroga sobre la seva condició que els diferencia dels «normals». Així, el concepte d'immigrant també compleix una funció social d'ordre simbòlic que permet diferenciar entre «ells» i «nosaltres», uns «altres» que estan «entre nosaltres». En aquest sentit, Michel Wieviorka (2003) assenyala que la manifestació principal del racisme contemporani i la discriminació és un racisme cultural o diferencialista, reforçat amb un estatus jurídic diferent per a les persones immigrades no comunitàries.

3. Salt com a context: perifèries dins la perifèria

Per al cas que ens ocupa, es fa necessària una aproximació al context territorial. Salt és un entorn perifèric que no reproduïx les característiques morfològiques ni de composició

social dels barris en «tancament excloent» (Wacquant, 2007), ja que presenta una heterogeneïtat ètnica i també de posicionament de classe.

En un sentit «extern», Salt es configura com a ciutat de la perifèria obrera de la ciutat de Girona, per efecte d'un procés històric d'ubicació de la indústria al territori de la conurbació gironina en un primer moment, i posteriorment per efecte de l'evolució del mercat de l'habitatge de la perifèria, i la diferència de preu en relació amb el centre, representat per la ciutat de Girona. En la primera meitat del segle XX, l'existència d'indústria tèxtil local a Salt hi situa classes treballadores que emigren del camp a la ciutat, o de l'Estat espanyol a Catalunya. L'activitat econòmica industrial local desapareix als noranta i la construcció, els serveis i la indústria alimentària deslocalitzada fora de la ciutat de Girona (transformada en capital de serveis i turisme) passen a ser els sectors que ocupen la major part de la població treballadora de Salt.

En un sentit «intern», dins de Salt es produeixen formes de concentració del desavantatge social i de segregació que confinen i acumulen unes determinades situacions de pobresa i diversitat etnoracial en un mateix barri (Wacquant, 2007), principalment al Barri Centre i altres enclavaments disseminats. Els processos històrics assenyalats i els mecanismes de preus del sòl i l'habitatge posicionen segregadament les poblacions a l'interior de Salt, configurant una morfologia urbana interna de «diferenciació social» entre barris. Així, trobem el Barri Vell, o l'antic poble, habitat per població i famílies de «tota la vida», o el Veïnat, com a conjunt de cases més proper a Santa Eugènia i Girona, que va acollir la població treballadora de la fàbrica tèxtil Coma-Cros. Més endavant, al voltant de la carretera d'Olot, ara passeig dels Països Catalans, als anys cinquanta es construeixen les cases barates.

La resta d'espai urbà ha anat creixent entre aquests tres barris a tall d'eixample amb edificis verticals que van acollir la població immigrada dels anys seixanta i setanta, a la part cèntrica del poble, procés que va triplicar la població del moment. Aquest Barri Centre de Salt ha estat recentment també el barri de concentració de les persones arribades fruit de les migracions postcoloniales. En els darrers deu anys, hi ha hagut un creixement important de població al conjunt de Salt i una forta mobilitat de la població que habita la zona centre, on s'ha donat un procés de substitució de població.

- L'any 2000 la població de Salt era de 22.000 habitants, mentre que el 2011 era de 30.389 habitants. Aquest increment de població total és determinat per l'augment

de població de nacionalitat no espanyola en més d'11.000 persones, i en la disminució de la població de nacionalitat espanyola, que ha marxat a altres municipis (una disminució de més de 3.000 persones). Per aquest motiu, l'increment percentual de població d'origen estranger sobre la població total ha estat del 6,13% l'any 2000 i del 42% l'any 2011.⁶

- Durant la mateixa dècada, persones del Barri Centre marxen del municipi a altres zones més benestants de Salt. Es posen en venda pisos que, per un preu més econòmic en relació amb Girona i les poblacions de l'entorn, i per la necessitat d'habitatge, han anat ocupant les persones de menys recursos i d'arribada més recent. De fet, entre els anys 2005 i 2007, es dona el nombre màxim de transaccions immobiliàries a Salt del període entre 2004 i 2012, segons dades del Ministeri de Foment, amb més de 250 transaccions al trimestre, mentre que la resta de trimestres d'aquest període no superen les 80 de mitjana. Es tracta de transaccions de compravenda pel fet que el mercat de lloguer és pràcticament inexistent i alhora és discriminador amb les persones immigrades, les quals, majoritàriament, adquireixen habitatges de compra a través d'hipoteques, bàsicament per una necessitat de sostre, amb pràctiques abusives per part d'immobiliàries i entitats bancàries.⁷

Fruit d'aquest procés, el Barri Centre esdevé un enclavament de concentració de la població empobrida i d'«encapsulament» de les situacions de precarietat.

Amb relació a aspectes contextuais que poden incidir en el Barri Centre de Salt com a context de marginació, es donen diferents elements que cal tenir en compte: 1) concentració de la població immigrada (en relació amb Girona i l'interior de Salt); 2) taxes elevades d'atur i d'atur de llarga durada, situacions de desproletarització;⁸ 3) segregació

---

6. Segons dades del padró municipal d'habitants de Salt.

7. Aquestes pràctiques han provocat posteriorment nivells de sobreendeutament elevat i casos de desnonaments, amb nombrosos habitatges buits, tapiats i precintats a la zona centre.

8. Pel que fa a la relació entre ocupació i atur, la realitat de Salt està fortament vinculada als cicles macroeconòmics i als efectes de la crisi de sectors com la construcció, els mateixos elements que poden explicar l'arribada de població treballadora al municipi durant els anys 2000. El 2011, la mitjana anual d'atur al municipi era de 3.612 persones, xifra que significa una taxa absoluta d'atur del 17,2%, mentre que la mitjana catalana de l'any era de l'11,7%. La renda familiar disponible per habitant (índex de Catalunya = 100) a Salt era del 72,00 i al Gironès del 104,7, segons dades de l'Idescat. Aquest fet li confereix una situació d'especial desigualtat respecte de l'entorn territorial més immediat.

socioespacial i confinament de les situacions d'exclusió i desigualtat; 4) estigmatització territorial. Tots ells són elements que coincideixen amb els components que Wacquant (2007) identifica com a generadors de marginalitat avançada.

Els nous patrons de desigualtat urbana basats en la classe i l'ètnicitat i concentrats en uns territoris determinats es donen a Salt en un context particular de perifèria externa en relació amb la ciutat de Girona i en entorns de segregació socioespacial interna, i configuren un mapa de *perifèries dins la perifèria*.

El fet de ser una ciutat amb una tradició històrica pròpia li confereix unes característiques diferents de les perifèries obreres de les grans ciutats, relativament homogènies, respecte de les quals, en canvi, manté dinàmiques importants de tradició local. És així com ens interessa presentar cinc dinàmiques que considerem rellevants per entendre el context local i que influeixen en les formes de segregació i diferenciació social que s'han assenyalat:

En primer lloc, la configuració de fronteres simbòliques pel que fa a la identificació de la població al voltant de construccions que reforcen les diferenciacions arbitràries entre «ells» i «nosaltres». Es podrien distingir en general tres grans representacions al voltant de la població de Salt: la gent de Salt «de tota la vida», les migracions de l'Estat espanyol i les migracions internacionals. De fet, la noció de «Salt de tota la vida» és una categoria que s'utilitza amb normalitat en les interaccions quotidianes, que constitueix el principal exercici diferenciador respecte als «altres» i que fa intuir una idea de «catalanitat», «blanquitud», pertinença i propietat respecte de l'entorn superior a la resta d'habitants.

En segon lloc, l'existència de fronteres físiques pel que fa als usos i apropiacions del territori respecte de la particular relació entre espai físic i espai social que ja hem descrit. De fet, el Barri Vell de Salt, revestit d'un *efecte lloc* positiu, es constitueix com a espai de diferenciació que agrupa majoritàriament població de Salt «de tota la vida», i és precisament el barri de tancament exclouent, amb més homogeneïtat social i de classe, a manera de «reserva protegida». El carrer Major de Salt, que separa el Barri Centre del Barri Vell, és una frontera física important.

En tercer lloc, dinàmiques internes de segregació i diferenciació en l'ús dels recursos, serveis i espais disponibles. Un exemple és la segregació escolar⁹ (bàsicament entre l'escola concertada i la pública segons patrons de diferenciació de classe i ètnica).

En quart lloc, l'orientació ideològica, programàtica, i l'acció de la política municipal en les darreres legislatures, que pot haver tingut incidència en la configuració d'una particular visió de Salt, interna i externa, així com en l'estigmatització d'uns determinats territoris i grups socials: amb accions com les limitacions en les condicions d'empadronament i l'obtenció d'informes d'arrelament o habitatge (mesures que només afecten persones immigrades), la intensificació del control policial en unes zones determinades, la instal·lació de càmeres de videovigilància en àrees i carrers concrets, etc. De fet, a Salt, si bé la població total ha crescut, el cens electoral, la població amb dret a vot, ha disminuït, cosa que dibuixa un escenari de desigualtat de drets polítics i de poc impacte electoral de la població immigrada: aproximadament el 30% de la població real més gran de 18 anys no té dret a vot. El govern actual té majoria al consistori amb l'11% dels vots sobre la població real.

En cinquè lloc, la política d'ubicació de determinats equipaments d'alt valor cultural, i d'interès supramunicipal, per afavorir l'efecte lloc positiu, en detriment i absència d'equipaments d'interès local, de proximitat i comunitaris, com centres cívics, casals, etc. Aquest lògic ennobliment pretén atraure la presència de persones de «qualitat» de fora del territori, aportar valor positiu i provocar canvis en els perfils poblacionals a partir de l'increment del capital cultural del territori. Per exemple, destaquen en els darrers cinc anys la ubicació a Salt de l'Escola de Realització Audiovisual ERAM, la seu comarcal de la UOC i la UNED, l'EUSES Escola Universitària de Fisioteràpia, El Canal. Centre d'Arts Escèniques, etc.

L'estigma territorial de Salt és un fet que mereixeria un estudi particular. En gran part és provocat per una sobrerrepresentació als mitjans de comunicació informatius catalans i de l'Estat, amb una important càrrega negativa, vinculada al desordre, la migració excessiva i problemàtica, i la delinqüència. Aquesta realitat provoca un desajust entre el

---

9. Una situació ja detectada i documentada en el cas de Salt en l'informe extraordinari *La segregació escolar a Catalunya* publicat el 2008 pel Síndic de Greuges.

coneixement que prové de l'experiència personal directa del territori dels seus habitants i el coneixement que prové dels mitjans de comunicació,¹⁰ i la visió d'aquests últims és més potent i poderosa en la construcció d'un imaginari col·lectiu.

Malgrat aquesta visió sobre el conjunt de Salt, en l'àmbit intern i amb més intensitat, l'efecte lloc negatiu i l'estigmatització del Barri Centre es manifesta en l'existència de fronteres interiors, i imaginaris de perillositat i territoris no traspassats dels habitants d'uns i altres barris; la configuració territorial física amb un centre i una perifèria interna, i simbòlica quant a la construcció de representacions entorn de «zones perilloses».

4. Joves i marginalitat a Salt

Cuando no te dejan entrar, no es sólo por ser negro o moro, sino por ser de Salt.

Bilal, 19 anys, Salt

Des de la perspectiva de la joventut com a tram biogràfic, en la qual ens emmarquem en aquest treball, el procés de transició a la vida adulta té efectes pel que fa a l'enclassement i el posicionament social i està condicionat pels factors sociopolítics, històrics, econòmics, etc. propis del context on es produeix. Des d'aquesta perspectiva, s'han definit diverses modalitats de transició, i d'acord amb la situació social dels joves, n'hi ha que es consideren en recessió (les modalitats d'èxit precoç i de *transició obrera*) i d'altres es presenten com a emergents (les modalitats de transició *desestructurades o en bloqueig*, les *trajectòries de precarietat* i les *d'aproximació successiva*) (Casal, 1996). En les transicions en bloqueig, les expectatives de posicionament social són baixes i les trajectòries escolars són curtes o erràtiques, amb un bloqueig sistemàtic pel que fa a la inserció laboral. La baixa reversibilitat d'aquestes trajectòries apunta cap a la cronificació en l'exclusió social i la marginació dels joves en aquesta situació.

---

10. A banda de l'interès sobredimensionat que han despertat en mitjans catalans i estatals, i fins i tot internacionals, diferents episodis de la política local, alguns titulars històrics han estat: «Alta tensión en Salt» (*La Vanguardia*, 09/05/2007), «Salt, una olla a presión» (*El País*, 07/03/2010) o «Salt, en jaque por el delito callejero» (*La Vanguardia*, 09/11/2011), per esmentar-ne alguns. La visió de Salt que han projectat els mitjans de comunicació mereix un estudi específic.

A Salt hi ha un nombre important de joves en *zona de vulnerabilitat i de marginalitat* (Castel, 1992) que es troben en situacions de transició erràtica o en bloqueig (Casal, 1996), tal com indiquen algunes dades. La taxa de graduació del curs 2010-2011 és del 63,73%, mentre que a Catalunya se situa prop del 80%. En nombres absoluts, prop d'un centenar de joves, cada curs des de fa tres anys, finalitzen l'escolarització obligatòria sense graduar i amb opcions i recursos institucionals de formació postobligatòria escassos. D'altra banda, a final del 2011, hi havia 770 joves d'entre 16 i 29 anys inscrits com a aturats/des, la meitat dels quals eren de nacionalitat no espanyola.

En el cas de Salt, a la situació emergent de *transició precària o en bloqueig* que afecta un determinat perfil de joves, s'hi afegixen dos elements que la fan particular: d'una banda, el 55% dels joves són fills i filles de famílies immigrades,¹¹ i de l'altra, apareix un estigma territorial *extern i intern*.

L'any 2011, un fet en concret, la mort d'un jove immigrant a Salt després de precipitar-se des d'un quart pis en el transcurs d'una persecució policial, va desencadenar petites manifestacions de ràbia al carrer d'alguns joves.¹² Aquest fet, tot i ser incipient, tenia una rabiosa similitud amb les revoltes protagonitzades per joves precaritzats als barris perifèrics de grans ciutats europees, que són la manifestació pública d'un conflicte latent a les societats occidentals i fan emergir una realitat silenciosa, la dels joves marginats i estigmatitzats pel seu nom i el territori on habiten.¹³

En aquest sentit, pel que fa al cas dels joves de Salt, es dona una múltiple condició estigmatitzada i de marginació que en alguns casos pot recaure en els mateixos individus, i que té conseqüències en l'ús i apropiació de l'espai públic, com l'espai dels «sense alternativa».

a) La condició i estigma juvenil: les retòriques hegemòniques actuals sobre els joves i les opcions de transició apel·len a qüestions individuals i biogràfiques que van des de la

---

11. L'origen majoritari dels joves de famílies immigrades a Salt és el Marroc (1.160 joves entre 16 i 25 anys segons el padró municipal), Gàmbia (561), Hondures (438) i Mali (209), i per tant, amb una herència fenotípica diferent de la del grup hegemònic.

12. Ja al febrer del 2010 s'havien produït a Salt petites manifestacions espontànies de joves d'origen immigrant sota el lema «no som lladres», com a resposta a protestes veïnals que reclamaven més presència policial. En aquest cas, com en molts altres, socialment i mediàtica es vinculava la inseguretat als joves immigrants aturats i precaris.

13. Sobre les revoltes dels joves a les perifèries urbanes franceses i la realitat de les *banlieues*, són interessants les anàlisis de Dell'Umbria, A. (2006) i Dubet, F. i Lapeyronnie, D. (1992).

idealització de l'emprenedoria fins a la culpabilització del fracàs. Aquesta visió és el reflex d'un imaginari de la joventut com a objecte (en el cas del consum), com a problema (pel que fa a les opcions de transició) i com a perill (pel que fa a la seva participació i dimensió pública). Si bé aquí no podem fer una valoració exhaustiva de la política de joventut de Salt, aquesta s'ha mostrat sempre clarament *afirmativa*¹⁴ i delegada a una petita regidoria de «joventut, festes i lleure». El desinterès i la desatenció política envers determinats joves de Salt es detecta en la disminució i/o manca de serveis, recursos i equipaments de titularitat pública, gratuïts i on participin joves de les classes populars. Si bé hi ha una àmplia oferta en l'àmbit de l'associacionisme esportiu i privat, per exemple, les accions municipals i públiques de component gratuït o assequible són limitades. Aquest aspecte converteix el carrer en l'espai d'ús per excel·lència.

b) La condició i estigma de classe: la situació d'atur i precarietat de grups de joves a Salt és un fet que es pot constatar estadísticament, però té importants implicacions personals i socials. La situació de molts joves aturats o precaritzats a Salt significa l'emergència d'una classe desproletaritzada, tal com assenyala Wacquant (2007). Els joves empobrits i en situació d'atur es fan especialment visibles al carrer a Salt. Es tracta dels joves de «fora del circuit» laboral, formatiu, i fins i tot fora del circuit assistencial i de programes socioeducatius, d'acompanyament, lleure...

c) L'estigma ètnic: les noves formes de racisme i discriminació associades a la diferenciació de l'«immigrant» es manifesten en joves fills de famílies immigrades a través de frases com «he nascut aquí i em diuen que torni al meu país». L'atribució arbitrària d'un origen de fora, d'una *alteritat* amb la qual el subjecte no es reconeix, el porta a ser *un altre*, no ser dels *nostres*, no pertànyer a la comunitat en la qual paradoxalment, moltes vegades, s'ha nascut. En aquests casos, la pell fa de frontera.

d) L'estigma territorial: el fet de comunicar obertament ser habitant de Salt genera reaccions de compassió i sorpresa en el cas de ser «blanc» i «català», i la necessitat de justificar la «bondat» en el cas de ser immigrant. Des d'aquesta experiència es podria entendre

---

14. La política en matèria de joventut ha estat limitada a Catalunya i l'Estat, i poc orientada a mesures *nuclears*, és a dir, orientades al posicionament social dels joves a través de la formació, la feina i l'emancipació domiciliària. Majoritàriament, ha predominat una visió *afirmativa* de la condició juvenil que s'ha concretat en polítiques sectorials (no transversals) desplegades des d'organismes específics, amb la major part de competències transferides a les administracions locals i bàsicament adreçades a àmbits com la cultura, la participació, el lleure i l'oci (Soler, 2010).

per què alguns joves de Salt han elaborat l'any 2012 un documental anomenat *L'altra cara de Salt*,¹⁵ on es mostra el conjunt d'activitats «positives», creatives, culturals, que desenvolupen els joves del poble. El títol, l'«altra cara», pressuposa que n'hi ha una, la negativa, de la qual necessiten desprendre's, desidentificar-se, desvincular-se.

La visió que es té dels joves de Salt des de l'«exterior» pot afectar la seva estructura d'oportunitats en desigualtat respecte dels joves gironins, per exemple pel que fa a l'accés al mercat de treball, a l'habitatge, a espais d'oci i lleure... Aquesta visió també pot tenir efectes en l'autoconcepte que poden desenvolupar els joves sobre ells mateixos i en la seva creació d'identitat en relació amb l'entorn com a espai de socialització. En aquest sentit i com a resposta als efectes de l'estigma, podríem trobar des del risc de les profecies autocomplertes fins a la transformació de l'estigma en emblema que pot conduir a la construcció d'una identitat col·lectiva entre determinats grups de joves de Salt al voltant de la identificació amb allò perillós, conflictiu, que acabaria tancant el cercle i justificant la construcció mediàtica d'una representació d'alguns joves de Salt com a «conflictius» i «perillosos».

5. Conflict, control i visibilitat: l'espai amenaça

La intensitat d'usos més elevada de l'espai públic al Barri Centre, com a espai de relació social i interacció apropiat per als seus habitants, pertanyents a la part inferior de l'espai social, i per tant, la visibilitat de la pobresa, la hipervisibilitat de la immigració i la marginalitat, és la que pot generar percepcions estereotipades d'inseguretat i justifica accions de control. Un exemple són, en l'àmbit municipal, les ordenances de convivència del 2007, que sancionen aspectes com la tinença d'antenes en balcons o façanes, un aspecte que no sols incideix en més mesura sobre la població immigrada, sinó que a més addueix bàsicament raons de visibilitat.

En concret, i pel que fa al Barri Centre i altres enclavaments de segregació, s'han intensificat, fruit de pressions mediàtiques i socials, els mecanismes de control i la vigilància, amb la instal·lació de càmeres de videovigilància en els darrers tres anys en uns

---

15. Projecte socioeducatiu d'apoderament a través del vídeo participatiu, dins del projecte europeu Youthme, organitzat per la Fundació Pere Tarrés, amb la Fundació SER.GI com a entitat col·laboradora.

determinats carrers i encreuaments del barri, amb una intensitat més alta de patrullatge policial i agafades, en relació amb altres zones de Salt. El febrer del 2012, s'inicia a més el programa Passadissos nets i segurs, que autoritza la vigilància policial dins de les escales de veïns, concretament en deu del barri Centre.

Aquestes mesures de control i vigilància contribueixen precisament a originar la inseguretat, a construir l'imaginari de perillositat i l'estigma respecte d'uns entorns determinats, i per tant, a determinar individus potencialment i presumpta sospitosos: «No és la diferència la que suscita la diferenciació, sinó la diferenciació la que crea i reïfica la diferència» (Delgado, 2007:200). En aquest sentit, l'accessibilitat dels joves marginats a l'espai públic, com l'únic disponible, es percep com un perill. Hi ha un sentiment de propietat adulta sobre l'espai que fa intrusos els joves precaris, sempre sospitosos de fer-ne un mal ús, causar molèsties. Es perceben com a alteradors de la «normalitat», invasius, motiu pel qual es legitima el control, l'assetjament policial sistemàtic.

6. Salt city: l'aglomeració compensatòria, el refugi

Mikel Aramburu (2008) recupera el concepte d'«aglomeració compensatòria» d'Ubaldo Martínez Veiga (1996) per referir-se al tipus d'ús intensiu de l'espai públic que fan les persones immigrades, i en aquest cas també els joves. Així, s'explica com la trobada al carrer compensa les restriccions i limitacions en l'accés a altres espais de sociabilitat com poden ser la feina, l'educació formal, l'habitatge precari, com a elements nuclears; i alhora les restriccions en l'accés als espais de lleure, com les instal·lacions esportives pel seu cost, els bars i locals comercials privats a causa de pràctiques discriminatòries, i per la manca d'equipaments culturals i socioeducatius públics i d'accés lliure, pràcticament inexistents a Salt. L'apropiació de l'espai públic és, per tant, una apropiació de classe.

En el cas de Salt, l'apropiació d'uns determinats espais públics per part dels joves, com a aglomeració compensatòria de la manca d'equipaments públics assequibles, de l'exclusió del mercat de treball i de l'educació postobligatòria, de la restricció d'accés en espais d'oci de consum. La construcció simbòlica de la noció de *Salt City* fa esment de la recerca d'un *dins*, entès com a espai de refugi, protecció dels iguals i coneguts, com a *llar* (Delgado, 2007) enmig d'un *fora* imbuït de control, revestit d'estigma i exclusió. La dificultat

de trobar aquestes *llars*, aquests espais interiors, en interiors físics (bars, espais recreatius i de lleure, pavellons i equipaments esportius públics o privats) comporta que la recerca d'aquest espai del *dins*, de les seguretats, es faci a partir de l'apropiació d'uns determinats espais públics disseminats, en el conjunt de l'espai urbà de Salt. L'apropiació diferenciada i les especialitzacions funcionals (Aramburu, 2008) d'uns determinats espais urbans de Salt, mereixeria un estudi específic, per exemple pel que fa als usos diferenciats d'espais per sexe, per edat, per origen, segons horaris... Les pistes esportives obertes de Cal Cigarro, els patis de les escoles públiques (alguns oberts, d'altres apropiats per la via de saltar la tanca), el punt central de la plaça Massana, allunyat i equidistant de les cases, lluny de la visibilitat i entre arbres, la plaça de Catalunya convertida en pista de futbol, la plaça de la Llibertat cantonada amb Àngel Guimerà, són enclavaments disseminats que conformen els espais de *Salt City*, els territoris reconeguts i utilitzats com a propis, on els joves marginats es reuneixen, es troben, són espais de destí i no sols de trànsit, espais per *estar*, no sols per *passar*, malgrat que són al mateix temps els espais més controlats i en gran part estigmatitzats. La recerca del lloc, el *dins*, enmig de l'exterioritat. La recerca d'un refugi enmig de l'amenaça, que no oculta la latència immanent d'un conflicte que es pot fer explícit i visible. A Salt, com a microcontext, emergeix un conjunt de joves marginats, precaritzats, un tipus de categoria de persona estigmatitzada que no respon a l'imaginari hegemònic de persona i de normalitat: jove, pobre, en alguns casos fill de família immigrada i habitant d'un determinat territori. Aquesta posició subalterna compleix funcions legitimadores de l'existència de mecanismes de control i seguretat dels pobres, alimenta les pors socials, i en l'àmbit de la política social, juntament amb els discursos criminalitzadors i culpabilitzadors de la pobresa, justifica l'acció punitiva en lloc de l'acció educativa i social, i el tractament dels conflictes socials en termes d'ordre públic.

7. Bibliografia

- Aramburu, Mikel. *Nosotros y los otros: imágenes del inmigrante en Ciutat Vella de Barcelona*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2002.
- Aramburu, Mikel. «Usos y significados del espacio público». *ACE Architecture, City and Environment* (octubre de 2008), núm. 8, III, p. 143-155.
- Badia i Homs, Joan. «Salt. El Gironès». *El nostre patrimoni* (1987), núm. 4, p. 186-189. Girona: Caixa d'Estalvis Provincial de Girona.

- Bauman, Zygmunt. *Temps líquids. Viure en una època d'incertesa*. Barcelona: Viena, 2007.
- Beck, U. *La Sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós Ibérica, 1986.
- Bergalli, R.; Rivera, I. (coords.). *Emergencias urbanas*. Barcelona: Anthropos Editorial, 2006.
- Boadas i Raset, Joan. «La transformació de Salt per la indústria tèxtil». *Revista de Girona* (1988), núm. 126.
- Bourdieu, Pierre. *La miseria del mundo*. Madrid: Akal, 1999.
- Casal, Joaquim. «Modos emergentes de transición a la vida adulta en el umbral del siglo XXI: Aproximación sucesiva, precariedad y desestructuración». *REIS. Revista Española de Investigaciones Sociológicas* (1996), núm. 75, p. 295-318.
- Castel, Robert. *Las metamorfosis de la cuestión social*. Buenos Aires: Paidós, 2004.
- Castel, Robert. «La inserción y los nuevos retos de las intervenciones sociales». A: Álvarez-Uría, Fernando. *Marginación e inserción*. Madrid: Endymion, 1992, p. 25-36.
- Delgado, Manuel. *Sociedades movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles*. Barcelona: Anagrama, 2007.
- Delgado, Manuel. «Distinción y estigma. Los jóvenes y el espacio público». A: Trilla, J. (coord.); Casal, J.; Feixa, C.; Figueras, M.; Planas, A.; Romaní, O.; Saura, J.; Soler, P. (eds.). *Jóvenes y espacio público. Del estigma a la indignación*. Barcelona: Bellaterra, 2011.
- Dell'Umbria, Alessi. *¿Chusma?* Logroño: Pepitas de Calabaza, 2006.
- Goffman, Erving. *Estigma. La identidad deteriorada*. Buenos Aires: Amorrortu, 2003.
- Harvey, David. *Urbanismo y desigualdad social*. Madrid: Siglo XXI, 1977.
- Karsz, Saul. *La exclusión: bordeando sus fronteras. Definiciones y matices*. Barcelona: Gedisa, 2004.
- Martínez Veiga, U. «El lugar estable y móvil de los inmigrantes, las paradojas de su vivienda en las ciudades». A: Delgado, Manuel (ed.). *Ciutat i immigració*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània, 1996.
- Romaní, Oriol. «Antropología de la marginación. Una cierta incertidumbre». A: Prat i Martínez. *Ensayos de antropología cultural*. Barcelona: Ariel, 1996.
- San Román, Teresa. *Véjez y cultura. Hacia los límites del sistema*. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions, 1990.
- Saraví, Gonzalo A. «Segregación urbana y espacio público: los jóvenes en enclaves de pobreza estructural». *Revista de la CEPAL* (agost de 2004), núm. 83, p. 33-48.
- Soler, P. «Els models de polítiques de joventut». *Seminari de polítiques públiques de ciutadania i joventut*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2010.
- Varela, Júlia; Álvarez-Uría, Fernando. *Sujetos frágiles. Ensayos de sociología de la desviación*. Madrid: Fondo de Cultura Económica, 1989.

Wacquant, Loïc. *Pàries urbans. Ghettos, banlieues, Estat*. Barcelona: Edicions 1984, 2007.

Wacquant, Loïc. *Castigar a los pobres*. Barcelona: Gedisa, 2009.

Wieviorka, Michael. *El espacio del racismo*. Barcelona: Paidós, 1992.

Zizek, Slavov. *Violència*. Barcelona: Empúries, 2009.

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Edita: Universitat de Girona

Disseny i maquetació: info@clam.cat · 647 42 77 32

Dipòsit Legal: GI.904-2010

ISSN: 2013-9063